

LIETUVOS

demografinių iššūkių
sprendimo rekomendacijos

2018

Lietuva jau nebėra trijų milijonų šalis – Statistikos departamento duomenimis, nuo 1990 m. šalies gyventojų skaičius sumažėjo 23 proc. Emigracija glaudžiai susijusi su įvairiomis sritimis – ekonomika, švietimu, kultūra, sveikatos apsauga ir kitomis, – tad norint problemą spręsti būtina įvertinti visų sričių veiksniai ir kovoti su jungtiniais iššūkiais.

Per pastaruosius šešis mėnesius Kauno technologijos universiteto Europos institutas su partneriais surengė 3 apskrituosius stalus, juose dalyvavo žinomi demografijos tyrėjai, investuotojai, ekonomistai, teisininkai, sociologai, verslininkai, žurnalistai, studentai. Savo mintimis dalijosi ir užsienyje gyvenantys lietuviai bei užsieniečiai, pasirinkę gyventi Lietuvoje. Buvo nagrinėjamos demografinės krizės priežastys ir ieškoma efektyvių sprendimo būdų, ką Lietuva turi daryti siekdama pakeisti ypač neigiamas demografines tendencijas.

Dalis demografijos ekspertų mano, kad gyventojų skaičiaus mažėjimas atitinka neišvengiamas pasaulines demografines tendencijas, kurios rodo, jog gyventojų skaičius Europoje apskritai mažėja, o mes Lietuvoje turime prisitaikyti. Antra išsakyta nuomonė – vyriausybės intervencinės priemonės nereikalingos. Gerėjant ekonomikai bei emocinei būsenai lietuviai grįš iš svetimų kraštų, pamatysime ir kitataučių antplūdį. Tačiau, mano ir daugumos apskrituosiuose staluose dalyvavusių ekspertų nuomone, esant vyriausybės ir valstybės vadovų politinei valiai ir prisiimtai atsakomybei, turint užsibrėžtą tikslą, laikantis strateginės disciplinos ir pritaikant kitų šalių gerąją praktiką šią tendenciją galima pakeisti.

Kaip rekomendacijas rengusios darbo grupės pirmininkas, prisiimu atsakomybę už šį rekomendacijų apibendrinimą ir tikiu, kad bendromis pastangomis galime užtikrinti tvarų gyventojų skaičiaus augimą ir Lietuvos valstybės klestėjimą.

Pagarbiai

KTU Europos instituto direktorius
Ambasadorius Vygaudas Ušackas

TURINYS

Įvadas	4
Bendra apžvalga	5
Tikslai	7
Priemonės ir jų detalizavimas	9
Priedai	13

Lietuvos valstybei iškilo pavojus: gyventojų skaičius toliau drastiškai mažėja – vien per 2017 metus iš Lietuvos išvyko daugiau nei 57 tūkst. gyventojų, o sugrįžo vos 29 tūkst. Lietuva neteko daugiau nei 28 tūkst. gyventojų, arba tiek, kiek gyvena Jonavos mieste, o „Spinter Research“ atlikto tyrimo duomenimis, net 69 % šalies gyventojų mano, jog valstybė daro nepakankamai, kad emigravę gyventojai grįžtų į Lietuvą (žr. 5 priedą). Visos iki šiol taikytos emigracijos prevencijos, piliečių sugrįžimo bei reintegracijos į valstybės gyvenimą, o kartu ir talentingų žmonių iš kitų šalių pritraukimo priemonės – neveiksmingos, o taikytos gimstamumo skatinimo priemonės pasiekė savo ribas. Politinių institucijų lygmeniu vis dar nėra suformuotos sistemingos ir nuoseklios demografinių iššūkių sprendimo strategijos.

Atliekant tyrimą Kauno technologijos universiteto Europos instituto užsakymu Lietuvos gyventojai buvo paprašyti įvertinti svarbiausias šalies problemas. Respondentai prioritetą teikė neadekvačiai didelėms kainoms, palyginti su gaunamais atlyginimais (64,2 % jų pritaria šiam teiginiui), žemiems atlyginimams ir pensijoms, neužtikrinančioms oraus pragyvenimo (55,6 %) bei emigracijai iš Lietuvos, neturint vilties sugrįžti (43,5 %). Pirmosios dvi nurodytos problemos yra vienos didžiausių emigracijos priežasčių, todėl natūralu, kad vykdant kryptingą ir nuoseklią politiką, orientuotą į šių problemų sprendimą, galima tikėtis emigracijos intensyvumo mažėjimo.

Suprantame, kad migracija yra neišvengiama laisvą piliečių judėjimą įgalinančios Europos Sąjungos, taip pat ir globalaus pasaulio dalis. Tačiau piliečių gerovę ir valstybės tvarumą projektuojančioje nacionalinėje strategijoje privaloma numatyti ir bendrojo gėrio kūrybai palankią demografijos formulę.

Šiomis rekomendacijomis, kurios buvo parengtos dalyvaujant įvairių sričių ekspertams, siekiama prisidėti prie tvaraus Lietuvos valstybės klestėjimo kūrimo.

BENDRA APŽVALGA

Lietuvos gyventojų skaičius nuo 1990 m. sumažėjo nuo 3,7 mln. iki 2,85 mln. gyventojų 2017 m. Palyginti su Nepriklausomybės atgavimo metais, Lietuvoje gimsta maždaug trečdaliu naujagimių mažiau¹. Natūralus gyventojų skaičiaus pokytis šiuo laikotarpiu buvo minus 170 tūkst. gyventojų². Lietuvos neto migracija (imigrantų ir emigrantų skaičiaus skirtumas) nuo 1990 m. buvo minus 680 tūkst. žmonių. Emigracija buvo ir išlieka pagrindinė gyventojų skaičiaus Lietuvoje mažėjimo priežastis.

Pagal neto emigracijos rodiklius tūkstančiui gyventojų, Lietuva daugiau nei dešimtmetį „pirmauja“ Europos Sąjungoje³. Ypač nerimą kelia tai, kad didžioji dalis emigruojančių gyventojų yra darbingo amžiaus piliečiai. 2016 m. vieną pensininką išlaikė 3,5 darbingo amžiaus piliečio, o 2030 m. vieną pensinio amžiaus gyventoją turės išlaikyti vos 2,2 darbuotojo⁴. Spartus darbingo amžiaus gyventojų mažėjimas ir pensinio amžiaus žmonių skaičiaus augimas kelia didelę grėsmę visai Lietuvos visuomenės sanklodai. Jei demografinės tendencijos nesikeis, reikšmingai mažės pensijos ir pensininkų gyvenimo kokybė. Mažėjantis darbuotojų skaičius taip pat atsilies Lietuvos biudžetui, dėl to mažės švietimo, sveikatos apsaugos, krašto apsaugos ir kt. sričių finansavimas.

„Spinter Research“ tyrimo duomenimis, 42 % gyventojų vienu ar kitu lygmeniu yra pagalvoję apie emigraciją (arba buvo emigravę ir grįžo), o net 59 % respondentų, paklausti, ar turi emigravusių giminaičių, draugų ar pažįstamų, atsakė teigiamai. (žr. 6 ir 7 priedus). Nerimą kelia tai, kad diduma apie emigraciją galvojančių asmenų yra darbingo amžiaus – 18–45 m. žmonės. To paties tyrimo dalyviai teigė esantys pasirengę smarkiai dirbti tam, kad gautų normalų, pakankamą uždarbį, (4,1 balo pritarimas skalėje nuo 1 iki 5), o nepritarimas išreikštas teiginiui, kad Lietuvoje už gerą ir sunkų darbą yra galimybė gauti normalų atlygį. (2,4 balo pritarimas). Tai parodo gyventojų nusiteikimą sunkiai dirbti su sąlyga, jog už tai jiems bus atlyginta sąžiningai, tačiau maža dalis respondentų tiki, jog šiuo metu Lietuvoje tam yra sudarytos palankios sąlygos (žr. 8 priedą).

Dėl šių priežasčių, siekiant užtikrinti valstybės gerovės tvarumą, būtina įvardyti pagrindines per mažo gimstamumo ir emigracijos priežastis ir kryptingai bei nuosekliai siekti jas spręsti.

Pagrindinės priežastys:

Mažos pajamos ir aukštos kainos. Vidutinis darbo užmokestis Lietuvoje beveik 4 kartus mažesnis nei Europos Sąjungoje, o kainų lygis vos 2 kartus žemesnis nei ES vidurkis. Statistinis ES gyventojas gali įsigyti dukart daugiau prekių ir paslaugų nei gyventojas Lietuvoje⁵. KTU Europos instituto užsakyto tyrimo duomenimis, ekonominiai motyvai buvo nurodyti kaip svarbiausia emigracijos priežastis. Net 65,2 % respondentų tai įvardijo kaip veiksni, turintį didžiausią įtaką gyventojų emigracijai.

Didelė socialinė atskirtis. 20 % daugiausiai uždirbančių Lietuvos gyventojų pajamos yra 7,5 karto didesnės nei 20 % mažiausias pajamas gaunančių gyventojų. Pagal šį rodiklį Lietuva yra priešpaskutinėje vietoje Europoje ir lenkia tik Rumuniją⁶. Socialinio nesaugumo jausmas ir teisingumo stoka, KTU Europos instituto užsakyto tyrimo duomenimis, įvardijama kaip viena svarbiausių emigracijos priežasčių. Tam pritarė 40,9 % apklausos respondentų.

¹Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas.

²Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas.

³Šaltinis: Eurostat.

⁴Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas, Eurostat.

⁵Šaltinis: Eurostat

⁶Šaltinis: Eurostat.

Neužtikrinta senatvė. Lietuvoje pensijos tokios mažos, kad senatvės išmokas gaunantys žmonės dažnai atsiduria ties skurdo riba. Mūsų senatvės pensijos – vienos mažiausių ES.

Negatyvi emocinė būsena valstybėje. Remiantis „Baltijos tyrimų“ 2017 m. atlikta gyventojų apklausa⁷, besijaučiančių reikalingų visuomenei piliečių nuo 2008 iki 2016 m. sumažėjo nuo 62,7 iki 42,7 %. Nereikalingo žmogaus savijauta yra vienas svarbesnių piliečius emigruoti skatinančių veiksnių. Tai ypač pastebima jauniausių – 15–19 metų amžiaus – respondentų grupėje. Net 90,4 % jaunuolių atsakė, kad išvažiuotų gyventi į išsivysčiusią šalį, jei turėtų galimybę dirbti pagal specialybę.

⁷Šaltinis: Bernardinai.lt.

TIKSLAI

Būdami ES valstybė geopolitiškai jautriame regione, turime parodyti išmintį, lankstumą bei inovatyvumą kurdami palankiausias sąlygas išlaikyti ir pritraukti žmones ir investicijas.

Lietuvos progresas turėtų sekti vizija – klestinti valstybė, kurios pagrindas stipri piliečių tapatybė ir aukšta savivertė. Valstybė, iš kurios nesinori išvykti ir į kurią malonu sugrįžti, kuri yra patraukli norintiems čia gyventi ir dirbti.

Eurostat prognozuoja, kad 2030 m. Lietuvoje gyvens jau tik 2,4 mln., 2045 m. – 2 mln. gyventojų⁸. Vis dėlto pagal demografijos moksle naudojamus statistinius prognozavimo metodus neatsižvelgiama į sistemingas politines priemones, kurios galėtų pakeisti gyventojų skaičiaus kitimo trajektoriją.

Dėl to dauguma apskritųjų stalų dalyvių mano, kad, esant politinei valiai, Lietuva gali išsikelti ambicingesnius, tačiau pagrįstus tikslus, siekdama iš esmės gerinti savo demografinę padėtį.

Mūsų įsitikinimu, čia pateikiami tikslai turėtų tapti nacionalinės strategijos siekiniais:

1. Lietuvos gyventojų skaičius 2030 m. – 3,15 mln. Per 25 metus (2042 m.) Lietuvoje atkurtas gyventojų skaičius iki 3,7 mln.⁹
2. Vidutinis darbo užmokestis 2020 m. – 1,22 tūkst. eurų, 2030 m. – 2,4 tūkst. eurų (2016 m. 4 ketvirtį – 823 eurai).¹⁰
3. BVP vienam gyventojui 2020 m. – 17,5 tūkst. eurų, 2030 m. – 26,4 tūkst. eurų (2016 m. – 13,4 tūkst. eurų).¹¹
4. Tiesioginių užsienio investicijų ir BVP santykis turi pasiekti ES vidurkį¹² iki 2030 m.

PRIEMONĖS

santrauka

Lietuvos plėtros strategijų¹³ atnaujinimas arba naujas strateginis nacionalinio lygmens susitarimas, kuriame turi būti nustatyti tikslai dėl:

- a) Lietuvos gyventojų skaičiaus augimo;
- b) vidutinio darbo užmokesčio;
- c) BVP vienam gyventojui dydžio;
- d) tiesioginių užsienio investicijų ir BVP santykio nustatymo, gerinant mokestinę ir investicinę aplinką augančios konkurencijos kontekste.

⁸Šaltinis: Eurostat.

⁹Dalis apskritojo stalo dalyvių išreiškė nuogąstavimus, kad deklaruotas tikslas yra pernelyg ambicingas ir nerealistiškas. Jų nuomone, atsižvelgiant į pasaulines gyventojų skaičiaus mažėjimo tendencijas, Lietuvos tikslas turėtų būti siekti Demografinio tvarumo ir stabilizacijos, o ne populiacijos augimo.

¹⁰Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas.

¹¹Šaltinis: Eurostat.

¹²Šaltinis: United Nations CTAD Statistics.

¹³Šiuo metu valstybėje galioja šie nacionalinę plėtros strategiją numatantys susitarimai: (i) „Lietuvos ūkio plėtros iki 2020 m. ilgalaikė strategija“, (ii) Valstybės pažangos strategija „Lietuva 2030“.

Greitas procesas / greitas rezultatas:

- 1.** Darbo jėgos apmokestinimo sumažinimas (5 VMDU „Sodros“ lubų įvedimas).
- 2.** Nuosekliai išplėtotą komunikaciją pasiekiant išvykusius lietuvius žinute: „Mes jūsų laukiame“ pateikiant konkrečias priemones ir sąlygas, reikalingas jų reintegracijai.
- 3.** Aukštos pridėtinės vertės darbo vietų kūrimosi ir talentingų žmonių apsigyvenimo šalyje skatinimas per užsienyje dirbančių ar studijuojančių lietuvių bei užsieniečių pritraukimo programą.
- 4.** Rezidavimo Lietuvoje sąlygų tobulinimas peržiūrint ir adaptuojant kontroliuojamą imigracijos politiką.
- 5.** Institucijos, kuri prisiimtų politinę atsakomybę už tikslingą imigracijos procesų valdymą ir turėtų horizontalius svertus valstybės valdymo sistemoje, įsteigimas.

Ilgas procesas / ilgalaikis rezultatas

- 6.** Vykdoma nuosekli šeimos politika, kuria siekiama stabilizuoti ir padidinti gimstamumo lygį.
- 7.** Užtikrinama ori senatvė siekiant, kad senatvės pensijų perkamoji galia nustotų mažėti ir vidutinės senatvės pensija imtų palaipsniui didėti iki ES vidurkio.
- 8.** Investicijos į mokslą.
- 9.** Piliečių sąmoningumo apie demografinę problemą ugdymas bei jų įtraukimas į aktyvų tikslų įgyvendinimą.
- 10.** Dvigubos pilietybės ir saugaus elektroninio balsavimo įvedimas siekiant išlaikyti išvykusiųjų emocijas, ūkines bei politines sąsajas su Lietuva.

PRIEMONĖS

Detaliai

Lietuvos strategijos atnaujinimas arba naujas strateginis nacionalinio lygmens susitarimas, kuriame turi būti nustatyti tikslai:

- Lietuvos gyventojų skaičius 2030 m. – 3,15 mln. Per 25 metus (2042 m.) Lietuvoje atkurtas gyventojų skaičius iki 3,7 mln.
- Vidutinis darbo užmokestis 2020 m. – 1,22 tūkst. eurų, 2030 m. – 2,4 tūkst. eurų (2016 m. 4 ketvirtį – 823 eurai¹⁴).
- BVP vienam gyventojui 2020 m. – 17,5 tūkst. eurų, 2030 m. – 26,4 tūkst. eurų (2016 m. – 13,4 tūkst. eurų¹⁵).
- Tiesioginių užsienio investicijų ir BVP santykis turi pasiekti ES vidurkį¹⁶ iki 2030 m.

1. Darbo jėgos apmokestinimo mažinimas (5 VMDU „Sodros“ lubų įvedimas).

Siekiant, kad „Sodros“ lubos turėtų apčiuopiamą poveikį ūkio plėtrai, įmokų lubos turėtų atitikti bent jau aukštesnes pajamas gaunančių, užsienio kompanijose vadovaujančias pareigas užimančių samdomų darbuotojų darbo užmokesčio dydį. Tokia suma galėtų būti apie 4 100 Eur, arba 5 VMDU.

Įvedus 5 VMDU siekiančias „Sodros“ lubas, „Sodros“ biudžeto praradimai siektų apie 100 mln. Eur. Pirmaisiais metais praradimų viešiesiems finansams greičiausiai kompensuoti nepavyktų. Tačiau per 3–6 metus „Sodros“ lubos taptų ūkio augimą stimuliuojančia priemone. Dėl naujų darbo vietų, išaugusių investicijų ir atlyginimų bendras efektas viešiesiems finansams ilgainiui taptų teigiamas. Ypač įvertinus nekilnojamojo turto, akcizo, naujų investuotojų mokamus pelno ir kitų mokesčių papildomas pajamas.

2. Nuosekliai išplėtotą komunikaciją pasiekiant išvykusius lietuvius žinute „Mes jūsų laukiame“, pateikiant konkrečias priemones ir sąlygas, reikalingas jų reintegracijai.

Komunikacijos priemonės turi būti pasirenkamos vadovaujantis geriausia kitų šalių praktika. Vienas iš sektinų pavyzdžių – Airijos įgyvendinta programa „Safe Home Ireland“: Airijoje kompleksinėmis priemonėmis užtikrinamas vieno langelio principas suteikiant reikalingą informaciją išvykusiems ir grįžti į savo valstybę ketinantiems piliečiams.

3. Aukštos pridėtinės vertės darbo vietų kūrimosi ir talentingų žmonių apsigyvenimo šalyje skatinimas per užsienyje dirbančių ar studijuojančių lietuvių bei užsieniečių pritraukimo programą.

Konkretaus ir pagal profesines grupes detalizuoto informacinio paketo sukūrimas, atskleidžiantis galimybes bei akcentuojantis pranašumus dirbant Lietuvoje. Užsienyje studijuojančių bei dirbančių lietuvių, taip pat užsieniečių pritraukimo programos priemonių suplanavimas ir jų įgyvendinimo veiksmų plano parengimas, kuriuos atliktų institucija, atsakinga už valstybės imigracijos ir investicijų politiką (žr. 7 punktą). Tikslinės grupės – IT specialistai, mokslininkai, gydytojai, inžinieriai, finansininkai.

¹⁴Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas.

¹⁵Šaltinis: Eurostat.

¹⁶Šaltinis: United Nations CTAD Statistics.

4. Rezidavimo Lietuvoje sąlygų tobulinimas peržiūrint ir adaptuojant kontroliuojamą imigracijos politiką.

Atliekant strateginį ir kompleksinį Lietuvos imigracijos poreikių vertinimą reikia:

- I.** Išanalizuoti Lietuvos imigracijos poreikius teikiant prioritetą investuotojams bei dirbantiems aukštą pridėtinę vertę kuriančiuose sektoriuose (ką norime pritraukti?);
- II.** Išanalizuoti šių imigracijos grupių pritraukimo galimybes palyginant su kitų pasaulio valstybių gerosiomis praktikomis (kaip šiuo metu Europoje ir likusiame pasaulyje pritraukiama?);
- III.** Sukurti įvairiapusišką ir konkurencingą imigracijos politiką, kuri būtų suderinta su nacionaliniais valstybės interesais (kaip mes pritrauksime?);
- IV.** Paskirti imigracijos politiką įgyvendinančią instituciją (viena institucija), ją modernizuoti (maksimalus sistemos elektronizavimas) ir nuolat kelti kompetenciją (reikalingi darbuotojai, išmanantys globalius migracijos procesus), numatyti užsibrėžtų tikslų įgyvendinimą (kas vykdys ir bus atsakingas);
- V.** Vykdyti kompleksinę strateginę komunikaciją ir efektyvų tikslinį informavimą.

5. Institucijos, kuri prisiimtų politinę atsakomybę už tikslingą imigracijos procesų valdymą ir turėtų horizontalius svertus valstybės valdymo sistemoje, įsteigimas.

Remiantis geriausia praktika (Lietuvos integracijos į Europos Sąjungą procesą), sujungiant atskirų institucijų, kurios iki šiol kuruoja migracijos ir investicijų klausimus, iškelti demografinės padėties problemą į strateginį vykdomosios valdžios lygmenį ir sutelkti atsakomybę migracijos ir investicijų srityje ministrui be portfelio arba įsteigti Žmogiškųjų išteklių ir investicijų ministeriją¹⁷. Ši žinyba būtų atsakinga už iškeltų demografinių ir investicinių uždavinių įgyvendinimą, horizontalų ir nuolatinį strategijos / naujo politinio susitarimo ir vyriausybės sprendimų stebėseną. Panašiai kaip Europos reikalų koordinavimo klausimais stojant į ES vyriausybės pirmininkas kassavaitiniuose vyriausybės pasitarimuose vadovautų prisiimtų įsipareigojimų stebėsenai.

6. Užtikrinama ori senatvė, siekiant, kad senatvės pensijų perkamoji galia nustotų mažėti ir vidutinė senatvės pensija imtų palaipsniui didėti iki ES vidurkio.

Dabartinė pensijų sistema Lietuvoje, kuri daugiausiai paremta valstybine einamojo finansavimo sistema, negeba užtikrinti tinkamų pensijų senatvėje, todėl reikalinga socialinio draudimo sistemos reforma. Atsižvelgiant į Lietuvos banko rekomendacijas, turėtų būti užtikrinamas ilgalaikis fiskalinis pensijų sistemos I pakopos tvarumas ir sprendžiamos pajamų ir socialinės nelygybės problemos, taikant nuoseklius apmokestinimo principus ir išsaugant stiprų įmokų ir išmokų tarpusavio ryšį.

Pirmasis žingsnis – sistemos išgryninimas. Solidarumo (bazinė senatvė) ir socialinio draudimo dalys atskiriamos, bazinė pensija mokama iš valstybės biudžeto. Socialinio draudimo dalis turi būti aiškesnė ir stipriau priklausyti nuo įmokų dydžio.

¹⁷Ekspertinės diskusijos metu dalyvių nuomonės šiuo klausimu išsiskyrė. Viena grupė teigė, kad politinei atsakomybei užtikrinti užtektų ministro be portfelio, kuris tiesiogiai atsakytų už emigracijos mažinimo priemonių įgyvendinimą. Kita grupė išreiškė nuomonę, kad reikėtų kurti ministeriją, kuri konsoliduotų visų migracijos ir investicijų srityse veikiančių institucijų veiklą ir užtikrintų sėkmingą demografinės problemos sprendimo priemonių įgyvendinimą. Vis dėlto bendrai sutarta, kad siekiant sėkmingo emigracijos mažinimo priemonių įgyvendinimo svarbiausia yra užtikrinti politinę atsakomybę.

Antra, „Sodros“ biudžetas turi išlikti subalansuotas. Tai reiškia, kad išdalinti galima tiek, kiek surenkama, o nusprendus išdalinti daugiau, trūkstamas lėšas reikia padengti iš valstybės biudžeto arba skolintomis lėšomis. „Sodroje“ privalomai turi būti formuojamas rezervo fondas galimoms krizėms amortizuoti. Socialinio draudimo sistemos reformą atlikti ne didinant valstybinio socialinio draudimo įmokų tarifą, o jį mažinant ir kartu didinant turto apmokestinimą.

Taip pat galimos tokios priemonės kaip lankstesnės galimybės dirbti pensinio amžiaus žmonėms (tai ne tik sudarytų galimybę gauti papildomų pajamų senatvėje, bet ir sumažintų fiskalinį spaudimą sistemai), efektyvus ir gerai reglamentuotas dalyvių skatinimas daugiau kaupti savo lėšomis, II pakopoje įdiegti gyvenimo ciklo strategiją. Svarstytinas asmeninių sąskaitų įdiegimas, dėl kurio galima tikėtis aiškesnės įmokų ir išmokų sąsajos, didesnio I pakopos skaidrumo ir motyvacijos mokėti „Sodrai“ stabilizavimo mechanizmo.

7. Vykdoma nuosekli šeimos politika, kuria siekiama stabilizuoti ir padidinti gimstamumo lygį.

Svarstymų grupė ataskaitoje Europos Vadovų Tarybai dėl ES 2030 ateities nurodė, kad atsižvelgiant į drastišką ES demografinę padėtį, susidarantią dėl labai ilgos gyvenimo trukmės ir labai mažo gimstamumo, pirmiausia turi būti įgyvendinama šeimai palanki politika, kuria siekiama stabilizuoti ir padidinti gimstamumo lygį. Norint vykdyti demografinį atsinaujinimą, reikia, kad šeimose augtų bent po 3–4 vaikus. Grąžinti šį prioritetą yra vienas svarbiausių uždavinių.

Stebėdami Europos Sąjungos valstybes, Sorbonos universiteto demografijos ekspertai nurodo dėsningumą tarp silpną šeimos politiką vykdančių šalių ir mažo gimstamumo bei stiprią šeimos politiką pasirinkusių valstybių ir gerokai didesnio gimimų skaičiaus¹⁸.

Šeimos politikos prioritetu turėtų tapti požiūrio į šeiminių gyvenimą keitimas. Pasaulio demografai teigia, kad socialinės programos gali paskatinti tik antro vaiko gimimą. Norint, kad šeimos būtų dar gausesnės, reikia siekti, kad didelės šeimos auginimas, finansiškai remiamas valstybės, būtų vertinamas kaip sėkminga karjera. Kitos svarbios šeimos politikos priemonės: dar lankstesnis darbo ir šeimos įsipareigojimų derinimas (lankstesnės užimtumo formos, palankios sąlygos šeimos verslams, vaiko priežiūros atostogų pertvarka, šeimoms draugišką politiką vykdančių darbdavių skatinimas ir t. t.), palankių sąlygų pirmajam jaunos šeimos būstui įsigyti sudarymas, lengvatų taikymas dideles šeimas išlaikantiems asmenims, ženklūs vaiko pinigai (taikoma Lenkijoje, Airijoje, Austrijoje, Prancūzijoje, Švedijoje bei Vengrijoje; trijose iš jų yra geriausi gimstamumo rodikliai visoje ES), šeimoms palankios mokestinės ir socialinio draudimo sistemos sudarymas ir kita.

8. Investicijos į talentus, aukštojo mokslo kokybę ir konkurencingumą.

Būtina optimizuoti valstybinių universitetų tinklą, kad šis adekvačiai atspindėtų demografinę šalies padėtį ir tendencijas, valstybės poreikius. Ši pertvarka – viena esminių priedaidų siekiant didinti Lietuvos aukštojo mokslo kokybę ir konkurencingumą. Persidengiančių, besidubliuojančių aukštųjų mokyklų studijų, mokslo, administracinių veiklų konsolidavimas leistų efektyviau naudoti valstybės švietimui skiriamus finansinius išteklius, o sutaupytas lėšas nukreipti dėstytojų, mokslininkų atlyginimams didinti, akademinio darbo prestižui kelti.

¹⁸ <https://www.diploweb.com/UE-Prospective-demographique.html>

Perėjimas prie Vakarų Europoje plačiai paplitusio 3 + 2 studijų modelio, kai bakalauro studijos trunka 3, o magistro – 2 metus, studijų turinio naujumas ir lankstumas, orientuotas į greitai kintančius rinkos poreikius, modernios didaktikos ir naujų studijų metodų diegimas leistų ne tik sėkmingiau konkuruoti dėl lietuvių studentų, dabar besirenkančių studijas užsienyje, bet ir padėtų į Lietuvos universitetus pritraukti daugiau studentų iš užsienio šalių.

Spartesnis anglakalbės aplinkos diegimas Lietuvos akademiniame terpeje galėtų tapti papildomu stimulu perspektyviems talentams atvykti į Lietuvą studijuoti, dėstyti ar vykdyti mokslinę veiklą.

Reikia pertvarkyti ir įveikinti socialinės paramos sistemą studijuojantiems, sukurti efektyvią paskolų sistemą, didinti stipendijas. Tai leistų padidinti studijų Lietuvoje patrauklumą ir konkurencingumą.

Būtina supaprastinti galimybę Lietuvoje įsidarbinti universitetus baigusius studentams.

Būtina ieškoti ir papildomų finansinių priemonių, kurios padėtų į universitetus pritraukti jaunos, perspektyvius mokslo talentus, savo darbu galinčius svariai prisidėti prie prioritetinių šalies mokslo sričių vystymo ir plėtros.

Viena iš galimų priemonių – speciali, tikslinė valstybinė programa talentams remti ir skatinti, jų mokslinei veiklai finansuoti, padėsianti Lietuvoje išlaikyti jaunos, perspektyvius tyrėjus ir paskatinsianti sugrįžti jau išvykusius.

Kitas kelias – mokslo finansavimo modelis, kai kiekvieną eurą, šiam tikslui universiteto pritrauktą iš privačių šaltinių, valstybė kofinansuoja 2 ar 3 kartus didesne suma. Tai ne tik padėtų sukaupti fondą talentams remti, bet ir skatintų glaudesnę universitetų bei verslo bendradarbiavimą siekiant valstybei svarbių tikslų.

9. Piliečių sąmoningumo apie demografinę problemą ugdymas bei jų įtraukimas į aktyvų tikslų įgyvendinimą.

Lietuvoje buvo priimti reikšmingi strateginiai dokumentai, pvz., „Lietuva 2030“. Vis dėlto per ilgą laikotarpį, kintant politinei valdžiai, priimti įsipareigojimai praranda svarbą būtent dėl politinės valdžios nedėmesingumo ir lieka neįgyvendinti.

Vienas iš svarbiausių šios dinamikos valdymo veiksnių – piliečių ir žiniasklaidos domėjimasis bei kontrolė atliekant nuolatinę stebėseną dėl valstybės atžvilgiu priimtų įsipareigojimų įgyvendinimo.

Dėl šiose išvadose siūlomų Lietuvos demografijos balansą galinčių pakeisti priemonių taip pat būtina atlikti nuoseklią ir ilgalaikę stebėseną, įtraukiant piliečius ir žiniasklaidą į jų įgyvendinimo procesą.

10. Dvigubos pilietybės siekiant išlaikyti išvykusiųjų emocines, ekonomines bei politines sąsajas su Lietuva įvedimas.

Galimybė išlaikyti Lietuvos pilietybę emigrantams ir jos suteikimas žmonėms, palikusiems šalį po 1990 m. kovo 11 d. nepriklausomybės atkūrimo, suteiktų dar vieną priežastį grįžti į gimtąjį kraštą ir čia generuoti pridėtinę vertę, palengvintų integracijos procesą į darbo rinką. KTU Europos instituto užsakytos apklausos rezultatai rodo, jog visuomenė yra pasiruošusi ir pritaria šiai Konstitucijos pataisai. Net 70,9 % respondentų palankiai arba greičiau palankiai vertina teisės į dvigubą pilietybę suteikimą asmenims, kurie gimė Lietuvoje, bet dirba kitose ES ir NATO šalyse. Nepritariančiųjų tam buvo vos 14,1 %.

PRIEDAI

1 PRIEDAS

Airijos pavyzdys

Lietuva gali išsikelti ambicingą tikslą – pasiekti 37 tūkst. gyventojų prieaugį per metus dėl teigiamos neto migracijos. Tokią siekiamybę leidžia formuluoti sėkminga Airijos patirtis.

2000–2007 m. Airijos neto migracija siekė apie 52 tūkst. gyventojų per metus. Tai lėmė vidutiniškai 1,3 % kasmetinį populiacijos prieaugį. Dėl sėkmingai įgyvendintų imigracijos didinimo priemonių Airija per šį laikotarpį sugebėjo susigrąžinti ir pritraukti daugiau nei 420 tūkst. gyventojų.

Jeigu Lietuvos neto migracijos tūkstančiui gyventojų rodiklis pasiektų Airijos vidurkį 2000–2007 m., Lietuva galėtų tikėtis kasmetinio 37 tūkst. gyventojų prieaugio per metus. Tokiu tempu Lietuvos gyventojų skaičius vien dėl paspartėjusios imigracijos ir sumažėjusios emigracijos išaugtų 186 tūkst. gyventojų per 5 m., 373 tūkst. per 10 m. ar net 933 tūkst. gyventojų per 25 metus.

Šis Airijos pavyzdys iliustruoja, kad kryptingas ir nuoseklus darbas imigracijos skatinimo ir emigracijos mažinimo srityje gali turėti milžinišką teigiamą efektą, todėl ir Lietuvoje, sėkmingai įgyvendinus emigracijos mažinimo ir imigracijos skatinimo priemones, būtų galima tikėtis reikšmingų demografinių pokyčių.

Airija	
Airijos gyventojų skaičius (vidutinis 2000-2007 m.)	4,020,380
2000-2007 m. vidutinė neto migracija per metus Airijoje	52,719
2000-2007 m. vidutinis gyventojų skaičiaus prieaugis per metus dėl neto migracijos Airijoje	1,3%
Lietuva	
Lietuvos gyventojų skaičius 2017 m.	2,848,434
Galima neto migracija per metus (Airijos pavyzdys)	37,351
Potencialus prieaugis per metus dėl migracijos (Airijos pavyzdys)	1,3%
Galima neto migracija per dieną	102
Populiacijos padidėjimas dėl neto migracijos (jei sektume Airijos pavyzdžiu)	
5 metai	186,756
10 metų	373,512
15 metų	560,268
20 metų	747,023
25 metai	933,779

2 PRIEDAS

Kurios iš čia paminėtų problemų šiuo metu yra svarbiausios Lietuvoje?
KTU Europos instituto užsakymu atlikta „Vilmorus“ apklausa.

	N	%
Neadekvačiai didelės kainos, palyginti su gaunamais atlyginimais	645	64,2 %
Žemi atlyginimai / pensijos, neužtikrinantys oraus pragyvenimo	558	55,6 %
Emigravimas iš Lietuvos neturint vilties sugrįžti	437	43,5 %
Biurokratijos įsigalėjimas valstybinėse institucijose	275	27,4 %
Per didelis alkoholio vartojimas ir jo sukeltos socialinės problemos	186	18,5 %
Korupcija ir neadekvačiai mažos baudmos už korupcinius veiksmus	177	17,6 %
Gyvenimas iš socialinių išmokų nenorint rasti darbo	171	17,0 %
Politinis susipriešinimas ir negebėjimas veikti vardan Lietuvos	106	10,6 %
Nepakankamas dėmesys sveikatos apsaugos problemoms	92	9,2 %
Vidurinės ekonominės klasės nebuvimas	87	8,7 %
Piliečių pakantumas šešėlinei ekonomikai	76	7,6 %
Prastas teisėsaugos institucijų darbas, prevencijos neužtikrinimas	47	4,7 %
Smurtinis nusikalstamumas	42	4,2 %
Mažas dėmesys aplinkosaugai ir jos problemoms	28	2,8 %
Rusijos grėsmės (politinės, ekonominės, karinės)	24	2,4 %
Santykiai su Lenkija ir kitomis kaimynėmis (išskyrus Rusiją)	19	1,9 %
Nežino / neatsakė	2	0,2%
Iš viso	1004	296,0 %

3 PRIEDAS

Kaip vertinate galimybę Lietuvos piliečiams, kurie gimė Lietuvoje, bet dirba užsienyje (ES ir NATO šalyse), suteikti teisę turėti dvigubą pilietybę?
KTU Europos instituto užsakymu atlikta „Vilmorus“ apklausa.

	N	%
Labai palankiai	350	34,9 %
Greičiau palankiai	362	36,1 %
Nei palankiai, nei nepalankiai	142	14,1 %
Greičiau nepalankiai	60	6,0 %
Labai nepalankiai	31	3,1 %
Sunku pasakyti	59	5,9 %
Iš viso	1004	100,0 %

4 PRIEDAS

Kurios iš čia minėtų priežasčių turi didžiausią įtaką Lietuvos gyventojų emigracijai?

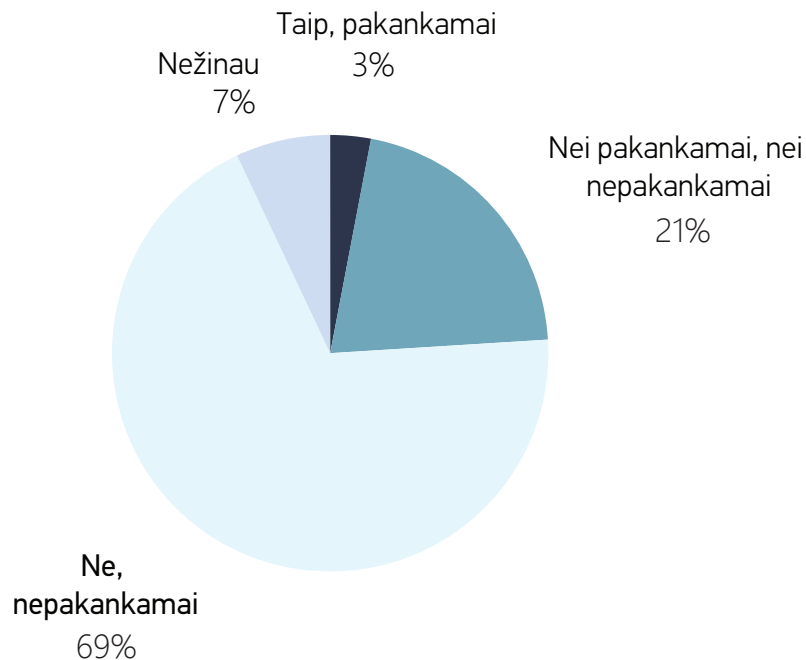
KTU Europos instituto užsakymu atlikta „Vilmorus“ apklausa.

	N	%
Ekonominiai motyvai	655	2 %
Socialinio nesaugumo jausmas ir teisingumo stoka	411	40,9 %
Geresnės karjeros perspektyvos užsienyje	301	30,0 %
Šeimyninės priežastys	147	14,6 %
Lietuvos vidaus politinė aplinka	128	12,7%
Negatyvi emocinė būseną valstybėje	128	12,7 %
Geresnė aukštojo mokslo ir švietimo sistema užsienyje	84	8,4 %
Rusijos grėsmė	8	0,8 %
Kitos priežastys	33	3,3 %
Sunku pasakyti	20	2,0 %

5 PRIEDAS

Kaip manote, ar valstybė daro pakankamai, kad emigravę gyventojai grįžtų į Lietuvą?

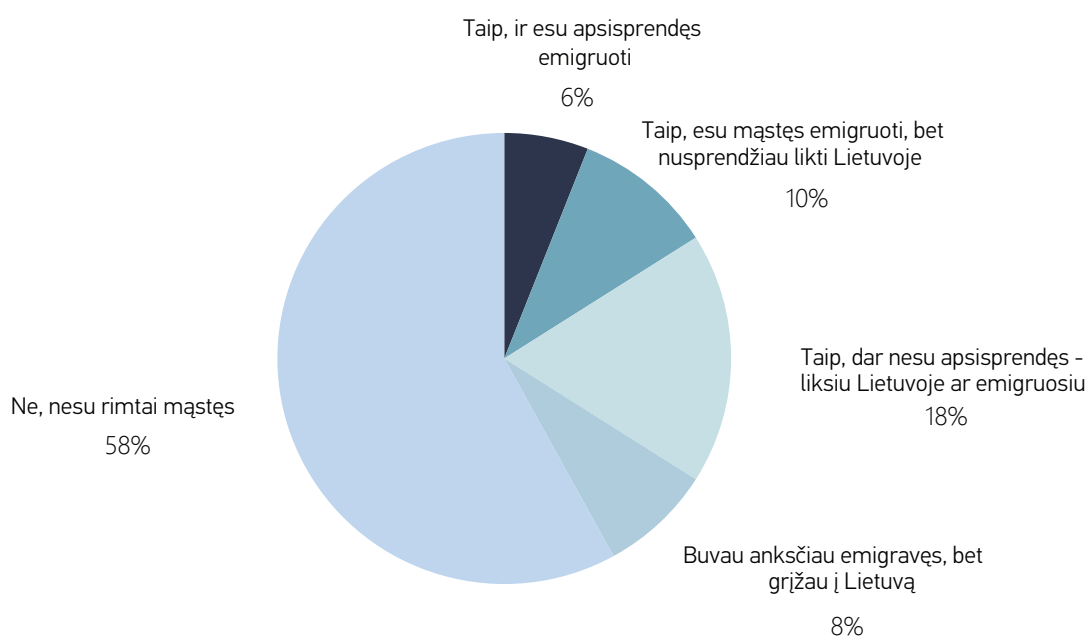
„Spinter Research“ 2018 m. vasario mėn. apklausa. N = 1006.

6 PRIEDAS

Ar esate svarstę emigruoti?

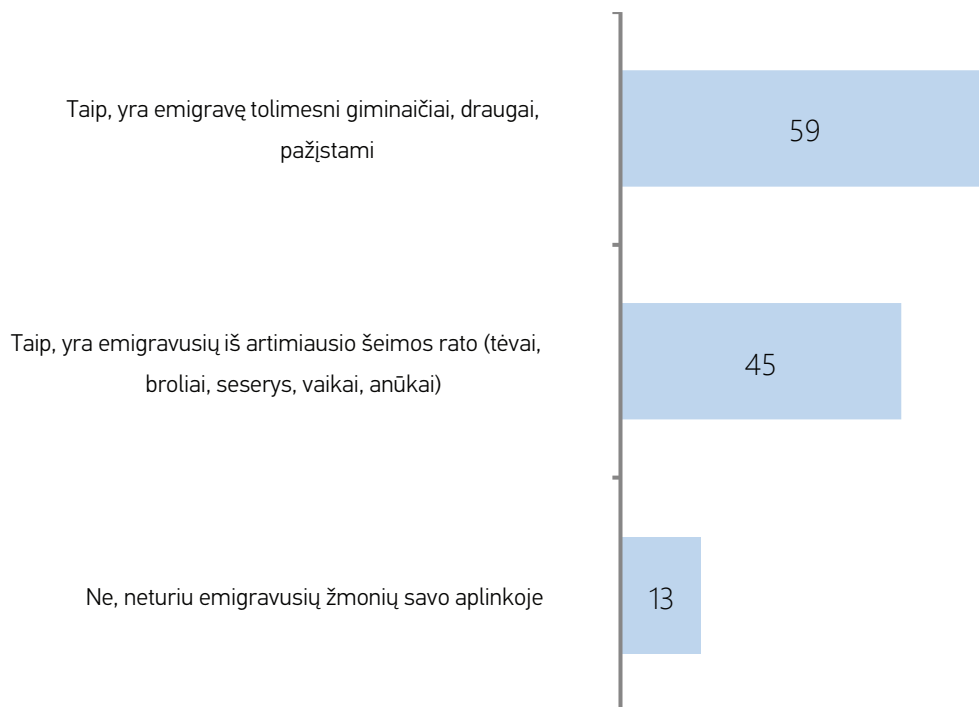
„Spinter Research“ 2018 m. vasario mėn. apklausa. N = 1006.

7 PRIEDAS

Ar turite savo aplinkoje emigravusių žmonių?

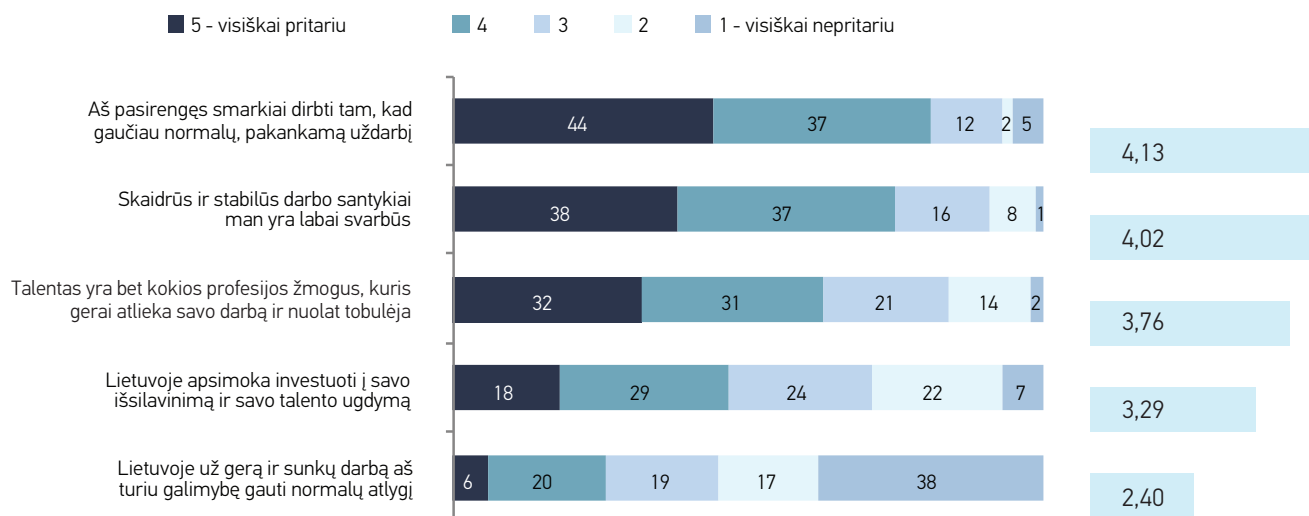
„Spinter Research“ 2018 m. vasario mėn. apklausa. (galimi keli atsakymai; suma viršija 100 %) N = 1006.

8 PRIEDAS

Ar pritariate šiems teiginiams?

(Dešinėje pusėje – vidurkiai.) „Spinter Research“ 2018 m. vasario mėn. apklausa. N = 1006.

2018